

Найперші синагоги у місті були дерев'яними, як і всі помешкання євреїв. Наприкінці 16 ст. було відомо дві муровані синагоги – Велика міська і приватна Нахмановича. За традицією синагога не могла знаходитись поблизу християнського храму чи бути вищою від нього. Для побудови необхідно було королівський і костельний дозвіл. Єврейське богослужіння складається з двох частин: молитви і повчання. Моляться завжди на Схід, де розміщений вівтар і Тора. Чоловіча і жіноча частина відокремлені. Львівські євреї відносяться до аскеназів, які мають традицію розписувати стіни храму. Для розпису використовують тварин (лев, орел, олень, бик), птахів, дерева. 1791 р. у Львів прийшли євреї-хасиди, які збудували свою першу синагогу на розі вул. Лазневої і Сянської [8, С. 97-116; 9, С. 426-443].

Список використаних джерел та літератури:

1. Аркуша О.Г., Кондратюк К.К., Мудрий М. М., Сухий О. М. Час народів. Історія України XIX ст. / За заг. ред. М. М. Мудрого. – Львів:ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 408 с.: іл. (С. 174-177).
2. Гіпич В. Юзеф Бартоломій Зіморевич/ В. Гіпич.- К: Київська старовина (науковий історико-філологічний журнал). Київський славистичний університет. – 2012.- № 4 (406) – С. 149-162.
3. Маєр Балабан. Жидівська дільниця у Львові. Дві жидівські громади. Спорудження синагог. Що діялось на Жидівській вулиці. Боротьба за розширення вулиці. Процес з містом. Вулиці у XIX ст. Жидівська вулиця її синагоги і будинки (переклад з польської) / Балабан Маєр. Незалежний культурологічний часопис «Ї». Гебрейський Львів. – 2008. – № 51.– [Електронний ресурс.]. Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n51texts/balaban1.htm>.
4. Еврейский Львов. Идише Лемберг. Сайт. [Електронний ресурс.]. Режим доступу: <http://hi-lvov.narod.ru/LightboxImageSlideshow/eLvov.html>.
5. Хонигсман Я. С. Катастрофа львовского еврейства 1941-1943. Львов. 1993. – С. 55.
6. Енциклопедія Українознавства. Париж; Нью-Йорк, 1962.–Т. 4. С. 1411-1412.
7. Терлюк І. Місто Львів: етносоціальний склад населення у перші повоєнні роки// Львів. Історія – населення – культура. Українсько-польська конференція. Тези доповідей та повідомлень. – Львів, 1994. – С. 52-54.
8. Нариси з історії і культури євреїв України / Упоряд. та ред. Л. Фінберг і В. Любченко. – Київ, 2005. – С. 60-96 [Євреї у складі Російської Імперії (В. Любченко)], С. 97-116 [Євреї в імперії Габсбургів (1772-1918 рр.) (І. Монолатій)].
9. Станіславський М. Східноєвропейське єврейство за модерної доби: 1750-1939 // Європейська цивілізація. Оксфордський підручник з юдаїки: у 2-х томах / Пер. 3 англ. – Київ, 2012. – Т. I/ За ред. М. Гудмена. – С. 426-443.

Левик Богдан Степанович
доктор історичних наук,
доцент кафедри ІУЕК
Національного університету
«Львівська політехніка»

ВІЙСЬКОВІ ТУРЕЧЧИНИ НА ГАЛИЧИНІ ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ У ПЕРІОД 10 ЛИПНЯ 1916 – 26 ВЕРЕСНЯ 1917 РР.

Перебування 15-го корпусу турецької армії на Галичині 1916 – 1917 рр. мало досліджено військовими істориками України. Цей факт маловідомий навіть фахівцям. Доступні статті носять фрагментарний характер. Для комплексного наукового пошуку, систематизації історичних фактів необхідна робота з зарубіжною історіографією, архівними матеріалами України, Туреччини, Австрії, Німеччини, Угорщини, Великої Британії. Опрацюванню підлягає джерельна база цього періоду (періодичні видання, фото – та кінохроніка, опубліковані спогади очевидців, мемуари).

Перед початком Першої світової війни Західна Україна (Східна Галичина) входила до складу Австро-Угорської імперії. Представники чоловічої половини населення Галиції

проходили військову службу в австрійській армії. На той час, в її складі було сформовано легіон Українських Січових Стрільців (УСС), який входив до складу 55-ої австрійської піхотної дивізії.

Йшов другий рік війни. 1916 р. був успішним для Туреччини. Її військам вдалось відстояти протоки Босфор і Дарданелли під час англо-французької Галліполійської операції. Турецька армія потребувала перепочинку. 15 корпус проходив процедуру поповнення. До його складу увійшло дві дивізії: 19-та і 20-та, чисельністю по 30 тис. чоловік. Командиром корпусу було призначено полковника Якуп Шевкі-бея, начальником штабу підполковника Гарі-бея. 19-ю дивізією командував підполковник Махмет Шефік-бей, який змінив на цій посаді Мустафу Кемалю (Ататюрк), майбутнього першого президента Туреччини. Командиром 20-ої дивізії призначили підполковника Ясин Гімлі-бея. До складу корпусу входили 24 піхотних батальйони, 2 кавалерійських ескадрони, три артилерійські полки, 2 технічні роти. На озброєнні знаходились вісім гаубиць калібру 220 мм, 120 мм та 105 мм, двадцять чотири гармати калібру 90 мм та 8 мінометів.

У червні 1916 р. російські війська Південно-Західного фронту під командуванням генерала Брусилова прорвали австрійський фронт. Контратаки австрійців були безуспішні, як і кинуті у бій резерви з Західного фронту та італійського напрямку. 5 липня росіяни відновили наступ у напрямку м. Ковеля. Сили Австро-Угорщини та Німеччини були вичерпані, вони розпочали шукати допомогу у союзників. 10 липня 1916 р. 15 корпус турецьких військ отримав наказ передислокуватись в район м. Ковеля (Рівненська обл.) у розпорядження німецького командування. Для доставки особового складу і військової техніки були задіяні німецькі потяги. Основні сили турецьких військовиків були перевезені у період 22 липня – 11 серпня 1916 р. Всього передислокація зайняла 22 доби. Штаб корпусу виїхав швидше 17 липня. Щодоби у Галичину приходило по три ешелони. Перші турецькі військові підрозділи прибули під Ковель 5 серпня.

3 серпня німецький генерал Лінзінген планував використати нові підрозділи для атаки вздовж дороги на Рівне. Однак, ситуація змінилась. Російський наступ, який почався 28 липня через чотири дні захлинувся у болотистій місцевості долини Стохода. Росіяни змінили напрям атаки, 7 серпня 9-та російська армія перейшла у наступ у напрямку м. Станіславова (нині-Івано-Франківськ). Праве крило австро-німецької Південної армії під командуванням генерала Ботмера опинилось перед загрозою оточення. Командир штабу групи армій ерцгерцога Карла генерал Зект 7 серпня терміново звернувся до верховного командування про допомогу. Начальник австро-німецького генерального штабу генерал Конрад фон Гетцендорф погодився передати 15 турецький корпус на допомогу. Потяги з турецькими військами змінили напрям, вирушивши на південь до Галичини.

У ніч з 12 на 13 серпня 1916 р. 19-та дивізія турецьких військ зайняла 28 км окопну оборону понад західним берегом річки Золота Липа. Штаб корпусу знаходився в м. Ходорів (нині Львівська область, Перемишлянський р-н). 22 серпня 15 корпус зайняв визначені позиції, замінивши 48-у німецьку дивізію. Справа від турецьких військових знаходилась 1-а баварська резервна дивізія, зліва австрійська 55-а піхотна дивізія. Турецькі та українські січовики (сотня) разом обороняли фільварок Милівка на горбовині Дикі Лани.

2 вересня розпочався бій на горі Лисоня. 4 вересня російські війська перейшли річку Золоту Липу, турецький 77-ий полк відкинув ворога назад, а у другій половині дня турецька артилерія розпочала артпідготовку для забезпечення контрнаступу на гору Лисоню. Росіяни покинули г. Лисоню і відступили до Жовнівки. Російські війська втративши вигідну позицію на г. Лисоня атакували південніше від турецьких позицій і прорвали фронт групи генерала Герока. 6 вересня турецькі війська зазнали значних втрат у районі річки Нараївки, але втримали позиції. Північне крило турецького 15-го корпусу було розташоване біля м. Бережани, південне – біля Липиці Дольної.

16 вересня росіяни пішли у чергову атаку, застосували отруйний газ проти 61-го та 62-го полків турецьких військ. Їм вдалось зайняти першу лінію оборони 61-го полку, а біля 3-ої години дня росіяни вдерлись на другу лінію оборони.

На допомогу союзникам командування 55-ої австро-угорської дивізії вислали відділи 35-го полку стрільців (Золочів) та легіон УСС, які разом з двома турецькими батальйонами

розпочали контратаку. Лінія атаки проходила по горбовині Дикі Лани, від Вільховця до Посухова. Контратака була успішною. О 21-й годині вечора турецькі війська повернулись на попередні позиції.

17 вересня російські війська під командуванням генерала Щербатова продовжили атаку. За ці два дні, 16-17 вересня загинуло 7 тисяч військових та 95 старшин турецького корпусу. Росіяни втратили 15-20 тис. чоловік.

Атаки росіян продовжувались з перемінним успіхом. За визначні заслуги 8 жовтня 1916 р. командир 15 корпусу Якуп Шевкі-бею було присвоєно звання бригадного генерала.

У листопаді 1916 р. бої стихли. Війська відновлювали свій чисельний склад. На початку 1917 р. 15-ий корпус нараховував до 27 тис., ще 5,5 тис. знаходились у процесі мобілізації. Для посилення вогневої потужності австро-німецьке командування додатково додало 15-му корпусу дванадцять 90 мм гармат, чотири 120 мм гаубиці, тринадцять трофейних кулеметів. Корпус отримав авіаційний підрозділ, польову пекарню та ветеринарний госпіталь.

4 січня 1917 р. корпус відвідав спадкоємець турецького престолу принц Абдур-рахім Осман. Він перебував у Рогатині. 22 січня група турецьких старшин і вояків були нагороджені німецькими Залізними Хрестами. 4 лютого новий командир 15 корпусу бригадний генерал Джеват паша був прийнятий кайзером Вільгельмом.

11 червня по 7 липня турецька 19-та дивізія була виведена з фронту. 15 липня виїхав і штаб 15-го корпусу.

20-та дивізія ще воювала з армією Керенського. 29 червня росіяни розпочали атаку фінськими стрілецькими дивізіями і продовжували її три доби. 1 липня росіяни знову застосували отруйний газ. Атаки були безрезультатними.

12 липня розпочали атаку австро-турецькі військові підрозділи. Росіяни почали відступ. 22 липня їх переслідувала 20-та дивізія. Ця ж дивізія воювала за містечко Підгайці (Тернопільська обл.). Останній бій турецької дивізії завершився визволенням села Нівра. 5 серпня 20-ту дивізію змінили німецькі підрозділи. З 16 серпня розпочалось її транспортування додому, а 26 вересня весь склад дивізії прибув у Стамбул.

Турецька армія втратила на Галичині біля 25 тис. осіб. У с. Підвисоке про це нагадує відновлений цвинтар.

Багато поранених турецьких військовиків померло в госпіталях Львова, Кракова та Відня. У Львові на Личаківському цвинтарі у північно-західній частині (Марсове поле) була окрема мусульманська частина. 1948–1949 рр. радянська влада знищила ці поховання, як згадку про воїнів Першої світової війни. Сьогодні це поле, де перезахороненні радянські воїни.

Більшість загиблих турецьких військовиків захороненні на місці боїв у Івано-Франківській області, Рогатинський район, смт. Рогатин, с. Пуків, с. Лопушня, с. Верхня Липеця та неподалік у сусідній Тернопільській області, Бережанського району у с. Підвисоцьке, с. Гутисько, с. Мичищів. Всі поховання у радіусі 30 кілометрів.

Найбільш відоме поховання у с. Гутисько Бережанського району Тернопільської області, де захоронено 67 офіцерів, один з них генерал. Цвинтар відновлений і доглянутий. Турецькі делегації часті гості цього військового поховання.

Лисейко Ярослав Богданович

*к.і.н., старший викладач кафедри історії України та етнокомунікації
Національного університету «Львівська політехніка»*

lyseyko@gmail.com

ГЕРАЛЬДИКА ЛЬВІВСЬКИХ МІЩАН XVI – ПОЧАТКУ XX СТ., ПРЕДСТАВЛЕНА НА ПОРТРЕТАХ З КОЛЕКЦІЇ ЛЬВІВСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ

Портрет стає домінуючим різновидом світського малярства на українських землях в другій половині XVI–XVII ст. Ключову роль тут відігравав шляхетський портрет, який задавав основний тон розвитку даного жанру. На складання стильових та образних особливостей портрета значний вплив мав іконопис, а формування його відбувалося під впливом європейської ренесансної культури [3; с. 154]. Захоплення шляхти портретом доволі швидко